

Innhold

Kapittel 1: Introduksjon	2
Innledning	2
Hospiteringa hos Trøndelag Fylkeskommune	2
Nærmere om tema	3
Teori	4
Metode	6
Kapittel 2: En kvantitativ tilnærming til bygningssamlingenes tilstand	7
Museenes kulturhistoriske bygningssamlinger	7
Hva vil egentlig restaurering si?	8
ICOMs Museumsetiske regelverk	11
Kvalitative intervjuer – hva skjer i praksis?	13
Kapittel 3: Gjennomgang og konklusjon	16
Referanseliste	19

Kapittel 1: Introduksjon

Innledning

Innenfor feltet kulturminneforvaltning finner man ulike sektorer slik som arkiv, museum og forvaltning. Bygningsvern er et av de aktuelle temaene som er å finne i forvaltningen og museumsdrift. Denne oppgaven går mest under bygningsvern. Til å begynne med kommer en presentasjon av hospiteringa jeg gjennomgikk hos Trøndelag Fylkeskommune og bakgrunnen for oppgavens tema. Videre presenteres metode og teori som skal tas i bruk for å komme til bunns i problemstillingen. De relevante data og undertema blir så presentert og analysert med en konklusjon til slutt.

Hospiteringa hos Trøndelag Fylkeskommune

Jeg hospiterte i fire uker fra slutten av januar til 17. februar hos kulturminneseksjonen i Trøndelag Fylkeskommune sammen med en medstudent. Der fikk vi et innblikk i jobben som lå bak mye av det vi så langt bare hadde lest om. Vi bemerket oss at i teamet var det få som hadde utdanning gjennom studieprogrammet Kulturminneforvaltning. Arkitekter, arkeologer, kunsthistorikere, historikere og juskyndige var å finne i dette teamet og de jobba sammen om prosjektene og arbeidsoppgavene som havna i hendene deres. Disse oppgavene framsto som veldig omfattende for oss studentene og det tok litt tid for oss å skjønne omfanget av deres arbeidshverdag og hvordan den arter seg. Vi fikk være med som tilskuere på fagmøtene og fikk tildelt relevant informasjon om de prosjektene som var aktuelle å følge med på.

Jeg fikk også prøve meg på formidling gjennom å skrive en mindre tekst til fylkeskommunens sosiale media. Denne teksten skulle være en del av posten Historietimen (på Facebook) og tok for seg en valgfri, liten del av trøndersk historie.

Jeg fikk også være med på befaring. Jeg ble med til Kopperå kraftverk i Meråker. Der hadde man en sak som omfattet flere parter. Problematikken sentrerte rundt et avtaleforhold der eieren av kraftverket hadde forpliktet seg til å ha et formidlingsopplegg. Dette syntes eieren var vanskelig å gjennomføre. Meråker-musea, som aktør, var også en del av dette forholdet

(utstillingen hadde vært der en stund) og kommunen var tilstede på møtet mellom de forskjellige aktørene. Et privat firma uten synlig tilknytning til denne saken, hadde inspisert bygget like før. Fylkeskommunen ville gjøre det samme siden de bedømmer bygget på en annen måte og med et annet formål. Konklusjonene fra de to forskjellige befaringene var meget ulike. Det private firmaet hadde konkludert med at bygget hadde muggskader. Når vi hadde saumfart bygget hadde vi bare funnet noen frittstående planker i kjelleren med muggskader. Dette fikk meg og representanten fra fylkeskommunen til å diskutere litt om det kan ligge en agenda bak.

Senere fikk jeg sjansen til å besøke min tidligere studieby, trehusbyen Levanger. En større kulturmiljøfredning hadde blitt vedtatt i sentrumsområdet. Her fikk jeg sett litt på de forskjellige byggene under guiding av en håndverker som spesialiserte seg i bygningsvern og håndverk relatert til slik bebyggelse. Her fikk jeg også prøvd ut registrering av bygg gjennom Riksantikvarens program Askeladden.

Gjennom møtene med teamet i seksjon for kulturminner, fikk jeg vite at ivaretaking av en rekke kulturminner kunne ha tydelige økonomiske rammer som ofte ikke strakk til. Dette gjelder både museer og enkeltstående bygg. Det ble påpekt mangel på bevilgninger og andre faktorer som har innflytelse på kulturminnenes tilstand, slik som eierskap og forvaltningen som hører til det. Dette, og saken rundt Kopperå kraftverk, fikk meg til å tenke over hvor stort det økonomiske aspektet i forhold til vedlikehold av kulturminner egentlig kan være. Hvor stor påvirkning har dette aspektet på kulturminnenes tilstand og eventuelt deres funksjon? Hospiteringsperioden hadde mye forskjellig innhold, men akkurat dette satte seg fast i meg. Bakgrunnen for oppgavens tema er altså delvis fra de opplevelsene jeg hadde i løpet av hospiteringa.

Nærmere om tema

Landets museer har til sammen en stor samling av kulturhistoriske bygninger. Dette er bygninger som trenger en viss grad av vedlikehold. Jeg vil i denne oppgaven undersøke og drøfte den ressursmessige siden av forvaltningen, nærmere bestemt det økonomiske og kompetansmessige, og hvordan det får påvirkning på de relevante kulturminnenes tilstand kan da passe som tema til en bacheloroppgave. På hospiteringa fikk jeg høre at Sverresborg Folkemuseum hadde slike problemer. Etter at jeg fant en rapport fra Kulturrådet som, blant annet, redegjorde for at det finnes store utfordringer knyttet til denne siden av museumsdrift,

forsto jeg at dette vedlikeholdsproblemet var utbredt. Denne oppgaven vil sette fokus på museene som er i det nasjonale museumsnettverket.

I denne oppgaven vil jeg undersøke hvordan mangel på økonomiske og kompetansemessige ressurser påvirker tilstanden til kulturhistoriske bygninger på museum. Med tilstanden menes her deres fysiske egenskaper, forfatning og de museologiske hensyn som blir berørt i kraft av bygningenes tilstand, slik som autentisitet og evnen til å inngå i en formidlingssammenheng. Med økonomiske ressurser menes de pengemessige midlene som inngår i museenes restaurering- og vedlikeholdsarbeid og med de kompetansemessige ressursene menes tilgangen til den arbeidskraften som er nødvendig for å gjøre dette arbeidet, altså mengden arbeidere med relevant kunnskap og erfaring som museene har tilgjengelig.

Jeg vil undersøke ressursituasjonen både på et makro- og mikronivå. Undersøkelsen av makro vil ta utgangspunkt i overslag utarbeidet og sett i sammenheng med museologiske og bygningsvernteoretiske spørsmål. Undersøkelsen av mikronivå vil ta utgangspunkt i hvordan enkelte utvalgte museer forholder seg til dagens ressursituasjon og dens eventuelle konsekvenser. Problemstillingen til oppgaven blir som følger: I hvilken grad blir utfordringer påpekt på makro-nivå opplevd av de som jobber bygningsvern på museum?

Teori

Kulturhistoriske bygninger slik som de er omtalt her i oppgaven er verneverdige eller fredete bygninger eller bygningsmiljø. Et *verneverdig* bygg er et kulturminne som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er blitt identifisert som verneverdig og av nasjonal og/eller regional verdi. *Fredete* bygg har allerede fått en vernestatus, den strengeste vi har, som gjelder for bygget og eventuelt også dets umiddelbare nærområde. Fredningen innebærer at inngrep eller endringer som går utover vanlig vedlikehold, må godkjennes av de relevante myndighetene.¹ Bygningene anses som viktige kilder til kunnskap om byggeskikk og arkitektur, opplevelse og bruk. Derfor er det viktig å ta vare på dem på en god måte.²

Industrialiseringen som tok av på 1800-tallet forandret samfunnet til den grad at enkelte som var engasjert i museumsvirksomhet fikk den følelsen av at bygningsstilene og uttrykkene fra sin samtid kom til å gå tapt og at de måtte bevares. Folkemuseene og friluftsmuseene oppstod

---

¹ (Riksantikvaren, 2023)

² (Regjeringen, 2021)

seinere på 1800-tallet og de har ofte kulturhistoriske bygninger i dag som før i tida. Hele hus og gårder kunne bevares og flyttes på takket være lafteteknikken.³

Begrepet *autentisitet* benyttes også i antikvarenes verden. Dette begrepet, som viser til ekthet, er relativt. En bygning blir autentisk i forhold til noe og ikke i seg selv. Det må presiseres, og to typer autentisiteter blir viktig her. *Materiell autentisitet* innebærer at materialene til en bygning er nærmest mulig like gammel som bygget. Høy materialautentisitet er oppnådd når materialene aldersmessig gir et preg av perioden bygget skal representere. Slik er det ikke med kopierte materialer. *Prosessuell autentisitet* går blant annet ut på å bruke de samme håndverksteknikkene og materialene som bygget tradisjonelt har blitt formet av.⁴

Kulturrådet har sammen med NIKU (Norsk Institutt for Kulturminneforskning) gitt ut publikasjonen *Forvaltning av museumsbygninger – Bygningsvern i museer*. Den er ment som ei praktisk håndbok innen dette feltet. Der kommer det fram at bygningenes kulturhistoriske verdier er knyttet til visse materielle egenskaper. Det kan være spesielle trekk eller elementer som har høy kilde- eller opplevelsesverdi knyttet til seg. Dersom disse karakteristiske trekkene går tapt vil ikke bygningene representere samme meningsinnhold, og verdiene vil reduseres.⁵ Tradisjonelle materialer og vedlikeholdsmetoder er ansett som skånsomt mot konstruksjonene og velfungerende. Utfordringen er at metodene kan være arbeidskrevende og ha kortere vedlikeholdssyklus med behov for hyppigere tilsyn enn moderne løsninger. Museene må til tider vurdere hva som kommer til å gagne bygningen best på sikt.⁶

I publikasjonen oppfordres det til å bevare mest mulig, spesielt med tanke på *materiell autentisitet*, altså at det skal bevares så mye som mulig av originaldeler og eldre materialer. Utskifting skal bare gjøres om det ikke er mulig å reparere eller avbøte skader. Dessverre kan dette føre til at man mister spor som kan gi verdifull kunnskap om bygningen.⁷

Forfall skal også forebygges. Vedlikehold innebærer således ikke at bygningen skal tilføres nye egenskaper eller at standarden skal heves. Det omfatter mindre enkle reparasjoner og er et rutinemessig arbeid som hindrer forfall.⁸

---

³ (Høiback, 2020, s. 107-108)

⁴ Christensen, 2011, s. 211-212

⁵ Kulturrådet 2017: 7

⁶ Kulturrådet 2017: 12

⁷ Kulturrådet 2017: 8

⁸ Kulturrådet 2017: 13

Museologi er ifølge Latham og Simmons den teoretiske delen av museumsstudier og et begrep som i internasjonal sammenheng brukes om alt som har med museer å gjøre.⁹ I dette tilfellet vil International Council Of Museums internasjonale museumsetiske regelverk inngå i denne sammenhengen og forklart senere.

Metode

I denne oppgaven vil det bli bruk av kvalitative metoder for å vurdere kildemateriale. Dette er data som vanligvis finnes i form av tekst. Det kan være metoder som fanger opp holdninger, meninger og ønsker rundt et fenomen.¹⁰

Intervju er en kvalitativ metode som egner seg til å dokumentere slikt. Der kan man oppsøke mennesker som har relevant innsikt i det man vil forske på. Man bør også være varsom på at informanten, realistisk sett ofte ikke kan gi et uavhengig bilde av problematikken og situasjonen rundt temaet som tas opp og at svarene man får blir påvirket av personens stilling og egen situasjon i øyeblikket. Intervjuobjektet kan være travel og gi kortere svar eller være i en følelsesmessig tilstand som påvirker de svarene man får. Typen intervju får også betydning. I et telefonintervju kan informasjonen oppfattes forskjellig enn når informanten sitter rett foran deg og kommuniserer.¹¹ Jeg forsøkte å komme i kontakt med en rekke museer omkring i landet. To av tre intervjuer ble gjort på telefon av praktiske årsaker. Bare et av museene som svarte var i praktisk reiserekkevidde. Det vil allikevel også bli brukt en del tallmateriale for å belyse problemstillingen. De relevante dataene må gi mening sett i forhold til hverandre og kunne svare sammen mot et eller flere funn.

Når man tenker på begrepet *ressurser* kommer kanskje også begrepet kvantitet naturlig, men for mye tall kan virke litt for snevert til å fange essensen i problemstillinga. De sier ikke nødvendigvis noe om hvordan fenomenet er på et mer håndfast og konkret nivå. En bygning kan, for eksempel være i dårlig stand, men på hvilken måte og med hvilke egentlige konsekvenser? Relevante kilder til informasjon er forskjellige dokumenter som bør være godt egnet til å si noe om tema. Disse er hentet fra nasjonale dokumenter som, blant annet, Stortingsmelding 23 (2020-2021) *Musea i samfunnet*. Disse dokumentene må analyseres og drøftes i forhold til hva de presenterer og hva de ikke presenterer.

---

⁹ (Latham & Simmons, 2014, s. 15)

¹⁰ (Fangen, 2023)

¹¹ Tjora, 2022: 233-234

Kapittel 2: En kvantitativ tilnærming til bygningssamlingenes tilstand

Museenes kulturhistoriske bygningsamlinger

Museene i Det nasjonale museumsnettverket fikk i 2019 oppgaven å kartlegge og undersøke tilstanden til sine kulturhistoriske samlinger av Kulturdepartementet. Dette var i forbindelse med den kommende Stortingsmeldingen om museene i 2021. Den metodiske framgangsmåten skulle forankres i *Norsk Standard NS-EN 16096:2012 Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og vernede byggverk*. Arbeidsomfang og tidsramme gjorde at den ble fulgt i en litt enklere form. 2663 bygninger ble rapportert inn.¹²

For å kunne snakke om de økonomiske behovene relatert til vedlikehold av kulturminner må man se på de faktorene som har påvirkning på denne problematikken. En vurdering av bygningers tilstand er utarbeidet i ovennevnte standard og tatt i bruk i museer med bygningsamlinger. I henhold til denne standarden skal hver enkelt bygningsdel tilstandsvurderes og en overordnet tilstandsgrad bli tildelt til hele bygninger. Enkelte bygningsdeler er mer kritiske enn de andre. Disse er, for eksempel lastebærende bygningsdeler og deler som tak og yttervegger, de som beskytter det indre fra klimaet. Disse delene får høyere vektning i vurderingen av den samlede tilstandsgraden enn andre.¹³

Tilstandsgradene er:

- TG0
- TG1
- TG2
- TG3

0 og 1 kan defineres som vedlikeholds nivå, 0 har ingen avvik og 1 har noen, mens 2 og 3 er definert som tilstander der det er restaureringsbehov. I undersøkelsen fra 2019, nevnt ovenfor, kom det fram at det kunne være flere personer som vurderte bygningenes tilstander innen museene i Det nasjonale museumsnettverket. Dermed vil det alltid være en viss grad av subjektivitet til stede.¹⁴ Undersøkelsen kan altså ikke gi et hundre prosent enhetlig og nøyaktig svar på hvilke bygninger som egentlig tilhører de forskjellige tilstandsgradene. Dette fordi de som vurderer bygningene ikke nødvendigvis plasserer bygninger med likt

---

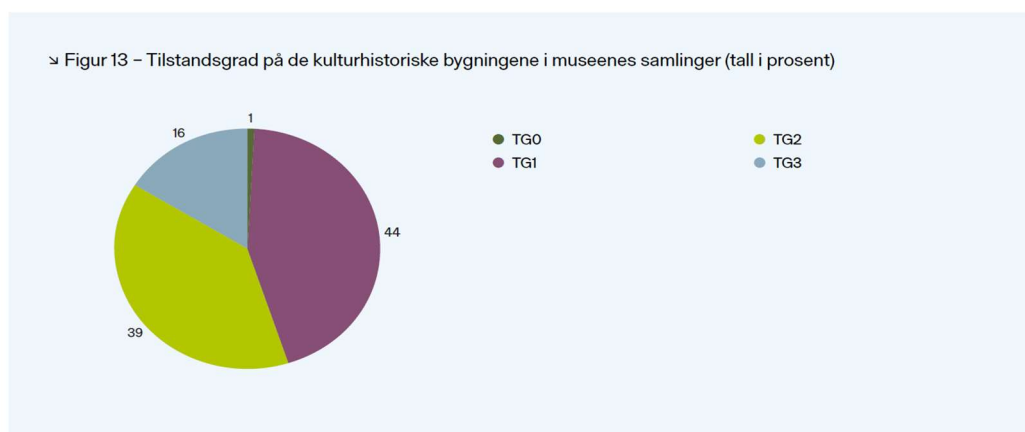
¹² Kulturrådet 2019: 4 og 30

¹³ Kulturrådet 2019: 25

¹⁴ Kulturrådet 2019: 25-26

omfang av skade i de samme tilstandsgradene. Man får likevel tenke seg at siden gradene har blitt formulert med spesifikke kriterier, klarer de som har vurdert tilstandene å holde seg til en del faste betingelser, definisjoner og rammer som de har blitt informert om.

Figuren under viser de forskjellige tilstandsgradene i prosent fordelt på bygningene. 55 % av bygningene er i de to tilstandsgradene som krever tiltak, TG3 eller TG2.

Denne er hentet fra Kulturrådets rapport

Hva vil egentlig restaurering si?

I kartleggingen kunne museene oppgi en beregnet kostnad for istandsetting av en bygning som befant seg på TG3 eller TG2 opp til TG1-nivå hvis man mente at man hadde pålitelige anslag for kostnaden. Det ble understreket at det var viktig at alle kostnader knyttet til istandsettingen ble inkludert. Dette gjelder altså rigg, drift og uforutsette kostnader. I Kulturrådets rapport har det vist seg gjennom intervjuer med personale på museene at det finnes et sprik i de forskjellige museenes referansenivåer for tilstandsgradene. Det var også forskjeller i hvordan kostnadsestimatene ble utarbeidet. Ikke alle museene hadde tatt med alle kostnadene i prosessen, slik som dokumentering før og etter eller de andre driftsutgiftene. Det kommer også fram i samme rapport at det ikke finnes en entydig oppfatning av hva det er som ligger i begrepet restaurering og at det heller ikke finnes en felles forståelse for hva en antikvarisk istandsetting innebærer. Et eksempel på dette er når enkelte museer kan ha sett

seg nødt til å skifte ut et torvtak med bølgeblekk på grunn av mangel på ressurser tilgjengelig. Dette blir da en drastisk form for restaurering.¹⁵

Torvtak og bølgeblekk. Førstnevnte er den eldre formen for tak

Som del av kartleggingen ble det innrapportert restaureringskostnader i kronebeløp for 367 (det var som nevnt 2663 bygninger totalt) bygninger i TG2 eller TG3. De beløpene som ble oppgitt kunne variere svært mye, fra noen få tusen kroner helt opp til 27,5 millioner for individuelle bygninger. Den totale kostnaden var på rundt 250 millioner kroner. Det var i tillegg også oppgitt over 300 bygninger i TG0 og TG1 som hadde restaureringskostnader.¹⁶

Rådgivningsfirmaet HR Prosjekt har med utgangspunkt i dette datamateriale utarbeidet en modell for kostnadsberegning av omfanget på det totale restaureringsbehovet for å få alle bygningene i undersøkelsen som har TG2 eller TG3 opp på et vedlikeholds nivå, det vil si TG1 og TG0. Med en tilnærming som ikke tar høyde for svakheter ved datagrunnlaget eller usikre faktorer, kom firmaet fram til en kostnad på 1,8 milliarder kroner når man legger datamaterialet til museene til grunn. HR Prosjekt har også gjort en generalisert beregning av denne kostnaden, ut i fra data fra Norsk Folkemuseum.¹⁷ Dette museet har kostnadsberegnet restaureringen for samtlige av sine kulturhistoriske bygninger. HR Prosjekt overførte beregningene fra Norsk Folkemuseum til å gjelde alle museene i Det nasjonale museumsnettverket og kom fram til en restaureringskostnad på 2,6 milliarder for bygninger med TG2 eller TG3. Det betydelige spriket mellom Norsk Folkemuseum og de andre museene kan nok forklares delvis i de forskjellige tankene rundt hva restaurering innebærer,

---

¹⁵ Kulturrådet 2019: 31-32

¹⁶ Kulturrådet 2019: 32

¹⁷ Kulturrådet 2019: 32

som nevnt ovenfor.¹⁸ Det kan være verdt å merke seg den tilnærminga ovenfor som utelater visse faktorer for å kunne komme fram til et resultat.

Rapporten opplyser om at begge anslagene er igjen gjort uten at man har tatt høyde for usikkerhet rundt diverse faktorer som rammebetingelser, eksterne krav fra arbeidstilsyn og veimyndighet, eller usikkerhet som kan forekomme knyttet til lokale forhold som infrastruktur, klimafaktorer og forurensede masser. HR Prosjekt tok derfor utgangspunkt i restaureringskostnaden som fremkom med utgangspunkt i Norsk Folkemuseum sin samling og justert for at sammensetningen av de kulturhistoriske bygningene i dette museets samling er noe annerledes enn i de andre museene generelt. Dette kan være, for eksempel med tanke på bygningenes alder og byggeteknikkene som har formet dem. Firmaet kom da fram til at restaureringskostnaden ville være i størrelsesordenen 3,2 milliarder kroner. Dette er beregnet ut i fra at det er en 85% sjans for at kostnaden ikke vil overstige dette beløpet.¹⁹ Denne kilden har også en faktor med litt usikkerhet rundt seg, nemlig sjansen på 85%.

I kulturdepartementets stortingsmelding Meld. St. 23 – Musea i samfunnet opplyses det om at mange av de kulturhistoriske bygningene har mangelfullt vedlikehold. Denne meldinga har Kulturrådets rapport som basis.²⁰ De 2400 bygningene i dårlig tilstand vil koste det tidligere nevnte beløp på 3,2 milliarder å sette i god stand. Det blir også nevnt at det kommer til å koste 400 millioner årlig å vedlikeholde den samlede bygningsmassen etter at den er satt i stand. Kulturdepartementet vil på bakgrunn av dette vurdere tiltak for å ivareta bygningsarven i de kommende årene. Dette innebærer grundige prioriteringer på tvers av museer og må samordnes regionalt og nasjonalt.²¹

Meldinga fra Stortinget opplyser om at klimaforandringer har også begynt å få konsekvenser for norske museer. Spesielt eldre trebygninger er truet av sopp- og råteskader, ekstremvær og til og med flom. Museene på Sørlandet og Vestlandet er mest utsatt, men på Østlandet har nye værtyper fått innvirkning på arbeidet med bygningsvern.²²

Det Nasjonale museumsnettverket ble tildelt 2 029 555 000 kroner gjennom Kultur og likestillingsdepartementet i 2022. En annen post i regnskapet er oppført som Andre

---

¹⁸ Kulturrådet 2019: 32

¹⁹ Kulturrådet 2019: 32

²⁰ Meld. St. 23(2020-2021): 75

²¹ Meld. St. 23 (2020-2021): 84

²² Meld. St. 23 (2020-2021) : 84

museums- og kulturverntiltak og har blitt tildelt 78 180 000 kroner.²³ Det kommer ikke fram i denne kilden hvor mye av midlene som kommer til å gå til restaurering og aktivitet knyttet til det.

Når man skal undersøke behovet for profesjonell arbeidskraft på museer er det greit å gjennomgå det som kreves av dem med tanke på vår problematikk.

ICOMs Museumsetiske regelverk

ICOM (International Council Of Museums) er en internasjonal organisasjon for museer og museumsarbeidere. Den har publisert et etisk regelverk for museer og museumsansatte.²⁴ Dette verket er ment som en internasjonal minimumsstandard, en form for samling av retningslinjer for museumsvirksomhet. Den gjelder i alle land der ICOM er representert. Retningslinjene gir veiledning i saker som man kan oppleve i museumsdrift. Enkelte av retningslinjene forholder seg til kulturhistoriske bygningers tilstand. Første prinsipp i regelverket lyder følgende:

«Museene har ansvar for den materielle og immaterielle natur- og kulturarven. Styret og de som har ansvar for langsiktig utvikling av og tilsyn med museer har hovedansvaret for å ta vare på og forvalte denne arven, så vel som de menneskelige, fysiske og finansielle ressursene som stilles til rådighet for dette formålet.²⁵ »

Her legges det et stort ansvar på museene og deres ansatte med tanke på problemstillingen i denne oppgaven. Materiell kulturarv og menneskelige, fysiske og finansielle ressurser går sammen mot å oppnå et mål. Regelverket legger altså her hovedansvaret på museene og deres ansatte, riktignok med de ressursene som er stilt til rådighet.

Et innlegg skrevet av Helle Christine Ravn på museumsforbundet.no, viser uttrykk for bekymring over de kulturhistoriske bygningenes tilstandsgrad som nevnt tidligere. Hun opplyser også om at det er mangel på håndverkere som har kompetanse innen de typene restaureringer som trengs for å oppnå en tilstrekkelig tilstandsgrad og at museene må uttrykke sitt behov for slike håndverkere og en sterkere satsing på disse fagene i den videregående skolen. Museenes muligheter for kompetanseoverføring og samarbeid med aktørene i den videregående skolen blir også nevnt.²⁶ Stortingsmeldingen Meld. St.23 – Musea i samfunnet, tar også opp denne problematikken:

---

²³ Kultur- og likestillingsdepartementet, 2023, s. 7

²⁴ (Norsk ICOM, u. å)

²⁵ Norsk ICOM 2014: s.9

²⁶ (Ravn, 2020)

«Bygningsvernundersøkinga viste òg at trykket på handverkskompetanse i museumssektoren er aukande. Det vert lagt til grunn at om lag 500 årsverk ville vore meir dekkjande enn dei 300 handverkarårsverka som musea har til rådvelde i dag, medrekna frivillige og innleigd arbeidskraft. Fylgjeleg er det ynskjeleg at fleire unge utdannar seg innan tradisjonshandverk. Den etablerte bachelorutdanninga i tradisjonelt bygghandverk ved NTNU i Trondheim er i denne samanhengen ei viktig satsing for Kulturdepartementet.²⁷ »

Ipsos, en aktør som driver omfattende undersøkelser,²⁸ har drevet en undersøkelse blant museene i Det nasjonale museumsnettverket. De har blitt spurt om kompetanse og personellressurser knyttet til bygningsvern. Undersøkelsen hadde som formål å finne ut av status og behov ved å kartlegge følgende:

- Hvor mange håndverkere museene har og hva slags kompetanse de har
- Hvor mye arbeid som faktisk blir gjennomført i tilknytning til restaurering og vedlikehold i løpet av et mer normalt år
- En oversikt over museenes vurdering av behov for håndverkere i tilknytning til vedlikehold av de kulturhistoriske bygningene i museenes samlinger

50 av 53 museer svarte. I kulturrådets rapport har det blitt beregnet tall for samtlige av museene i Det nasjonale museumsnettverket ut i fra dette.²⁹

Det ble funnet ut at om lag 180 årsverk i vedlikehold og restaurering ble gjort av museenes faste ansatte. Hvis man også tar med midlertidige ansatte, innleide håndverkere, altså arbeid utført av eksterne bedrifter og arbeid utført av frivillige, blir det totalt gjennomført 293 årsverk restaurering og vedlikehold. Det kommer også fram at museene har 242 årsverk fast ansatte håndverkere når man summerer heltids og deltidsansatte. Av disse er 83% faglærte eller har etter- og videreutdanning. Museumsstatistikken for 2018 viser at museene i det nasjonale nettverket har i overkant av 2200 årsverk i faste stillinger, som betyr at håndverkere utgjør i overkant av 10% av alle faste museumsansatte.³⁰

Dette sett i sammenheng med arbeid utført av fast ansatte, tyder på at om lag 75% av kapasiteten museene har når det gjelder fast ansatte håndverkere benyttes til restaurering og vedlikehold av de kulturhistoriske bygningene. Interessant nok rapporterte også museene i alt 29,3 stillinger som bygningskonservatorer, antikvarer eller lignende i tilknytning til

---

²⁷ Meld. St. 23 (2020-2021) : 84

²⁸ (Ipsos, u. å.)

²⁹ Kulturrådet 2019: 33

³⁰ Kulturrådet 2019: 34

bygningssynet. Dette blir i overkant av en halv stilling per museum (50 museer i dette tilfellet) og det kan tyde på at fast ansatte håndverkere må også gjøre disse jobbene. Museene har i undersøkelsen vurdert sine behov i tilknytning til løpende vedlikehold. Samlet for alle museene i det nasjonale nettverket ligger dette på 502,9 årsverk.³¹

Da vil det samlede etterslepet på vedlikeholdet av bygningene være økende hvert år slik situasjonen var per 2020 og med et behov på rundt 500 fulle stillinger til vedlikehold årlig vil det bety at museene har under halvparten av den kapasiteten de trenger.

Med en forenklet utregning av lønnskostnader inkludert utgifter på rundt 600 000 per håndverker vil den totale lønnskostnaden for 500 håndverkere bli 300 millioner kroner. Kulturrådets rapport påpeker at hvis man for enkelhets skyld sier at lønnskostnaden til håndverkerne utgjør 75% av den totale kostnaden, mens materialkostnader, drift osv. utgjør 25%, kommer man også i denne undersøkelsen fram til en årlig vedlikeholdskostnad på 400 millioner kroner. Det ble tidligere nevnt at Ipsos kom fram til at det var behov for rundt 300 årsverk til restaurering og vedlikehold i et normalt år. Da vil en økning til 500 årsverk, ut i fra den beregningsmetodikken som er benyttet her, bety at museene må bruke 160 millioner kroner mer til vedlikehold enn det som ble gjort i 2019. Dette må til for at man ikke skal få et nytt vedlikeholdsetterslep i en tenkt situasjon der alle bygningene ligger på et vedlikeholdsnivå.³² Her må man merke seg at noen beregninger er forenkla. Det må tas i betraktning når man ser på de endelige resultatene av, altså konklusjonen på problemstillinga.

Kvalitative intervjuer – hva skjer i praksis?

Bjørn Sten, museumshåndverker og samlingsforvalter ved Stjørdal Museum Værnes, opplyser om at på deres museum er de godt stilt med tanke på økonomiske midler. Dette er blant annet på grunn av en venneforening som er med å skaffer museet over 100 000 i året. Når de passerer den summen får de også gaveforsterkningsmidler som også tilsvarer over 20 000. De får altså rundt 20% av staten i tillegg gjennom denne ordningen. Kommunen eier også de kulturhistoriske bygningene i museet så hvis det er store behov kan de søke om penger direkte fra den. Da taket på presteboligen i museet skulle restaureres var det behov for 1.7 millioner, noe kommunen innvilget da de ble informert.³³

---

³¹ Kulturrådet 2019: 34

³² Kulturrådet 2019: 35

³³ B, Sten, personlig kommunikasjon, 13.09.2023

I motsetning til den økonomisk gode situasjonen er behovet for håndverkere og større stillingsprosenter tilstede på Værnes. Det er et lite museum med fem ansatte som består av en og en halv håndverker som Bjørn beskriver det. De to må også gjøre en form for vaktmesterrolle. Bjørn har halv stilling som håndverker og den andre halvdel som samlingsforvalter. To halve stillinger kan gå på bekostning av en hundreprosent stilling med fullt fokus på et oppgavefelt i stedet for to.³⁴

Hver torsdag kommer det en dugnadsgjeng på omtrent 30 stykker og mesteparten av hans håndverksstilling går til å administrere de. Han sier at det er kjekt med den hjelpen, men at det også går utover håndverkstiden hans. Han oppfatter det nesten slikt at i realiteten har de bare en slik stilling og den innebærer også vaktmesteroppdrag slik som vedlikehold av plen og sikre strøm og alarmer. Det blir en forsvinnende liten del av deres årsverk som går med til de kulturhistoriske bygningene. Han synes det er deres største utfordring. De i dugnadsgjengen er heller ikke tradisjonshåndverkere og kan ikke settes til å gjøre hva som helst. Bjørn har opplevd at de også må passe på at de ikke gjør feil slik som når torque-skruer brukes i stedet for smidd spiker. Det kan gå fort i svingene og de rette løsningene kan utebli, på bekostning av autentisiteten til bygningene. Impregnert materiale må unngås i dette museet. Utskiftninger og vedlikehold av bygningsmassen må gjøres på rett måte. Han vil påpeke at dugnadsgjengen i hovedsak er en kjemperessurs og at det er positivt at gjengen får et eierskapsforhold til plassen.³⁵

Han opplever de ansattes arbeid som preget av prioriteringer, men ikke nødvendigvis at de må ta så mange snarveier i arbeidet sitt som går på bekostning av museets autentisitetstrykk i bygningsmassen. Dette hendte mer før hans tid på museet og han føler at ting går rette veien med tanke på slike spørsmål. Det viktigste blir prioritert og det er ofte den delen av bygningsmassen som er i dårligst stand. Han informerer om at enkelte snarveier må ha blitt tatt når man bruker ikke-profesjonelle håndverkere. Bjørn ser i helheten positivt på framtida til museet. De klarer å vedlikeholde det de har, men hvis det blir tilført nye bygninger til museet kan de få krevende utfordringer.³⁶

Olav Kuvås, styremedlem i Skaun Bygdemuseum, sier at museet søker om 40 000 fra kommunen årlig. Dette tilskuddet er veldig viktig i driften av museet. De søker også hjelp fra

---

³⁴ B, Sten, personlig kommunikasjon, 13.09.2023

³⁵ B, Sten, personlig kommunikasjon, 13.09.2023

³⁶ B, Sten, personlig kommunikasjon, 13. september.2023

eksperter i fylkeskommunen når de trenger å få oversikt over tilstanden til deres kulturhistoriske bygninger.³⁷

Han sier at det er lett å gjøre feil når man skal restaurere og at man også må vurdere hva som blir rett eller galt når de restaurerer. Et eksempel er om man beiser trematerialer for at de skal se eldre ut eller om man skal la det være synlig at det er gjort noen grep som ikke er optimale i antikvarisk restaurering for å ikke lure tilskuerne til å tro at bygget har mer autentisitet enn det har. Museet har ingen antikvariske eksperter blant de ansatte, men de klarer å samle hjelp fra ressurser rundt dem, slik som bygningsvernsenteret på Melhus. I praksis må de også til tider blande dugnadsarbeid og profesjonelt arbeid. Både i form av håndverksutførelse og rådgivning. Enkelte av de eldre menneskene som er engasjert i museets drift kan ha et mer praktisk syn på hvordan restaureringen skal gjøres og argumenterer for å gjøre ting på måten de har tradisjonelt gjort det. Det kan bli uenigheter og det er da fint å få utenforstående aktører til å gi råd innen restaurering.³⁸

Håndverker Elling Hauge ved Nordfjord Folkemuseum sier at de har utarbeidet en prioriteringsliste der de viktigste byggene blir prioritert etter deres materielle behov og med tanke på deres rolle i museets formidlingsopplegg. Generelt så ser man også på museets totalkarakter, at det ser bra ut i sin helhet.³⁹

Han sier at museet befinner seg litt for ofte i en mangelposisjon med tanke på håndverkere med rett kompetanse. Han er den første håndverker som har jobbet ved sin museumsavdeling på mange år. Mange slike vedlikeholdsjobber har her også måttet blitt tatt av vaktmestere. Mange bygninger er ufullstendige og ved anledninger har det blitt tatt løsninger som ikke er ønskelig slik som bruk av impregnert tremateriale og dette har begått på bekostning av materiell og prosessuell autentisitet. De jobber med vedlikeholdsintervaller. Vedlikeholdet skal vare så lenge som mulig for å unngå etterslep. MISF, Museene i Sogn Og Fjordane har rundt 150 bygninger fordelt på sju og en halv håndverkere. Slik som det er i dag kan de ikke få håndtert etterslepet.⁴⁰

---

³⁷ O, Kuvås, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023

³⁸ O, Kuvås, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023

³⁹ E. Hauge, personlig kommunikasjon, 3. november 2023

⁴⁰ E. Hauge, personlig kommunikasjon, 3. november 2023

Fra Agatunet i Hardanger Og Voss Museum. Inspeksjon av laft.

Kapittel 3: Gjennomgang og konklusjon

Vi ser at det mangler en milliard kroner for å kunne restaurere de 2400 bygningene i dårlig tilstand og da legges det til grunn at hele den bevilgede summen til museene brukes på bare restaurering. Det holder heller ikke for det anslaget som kom på 2,6 milliarder for de bygningene i dårligst stand. Uten å vite nøyaktig hvor mye som skal gå til restaurering ser man fortsatt at det er alt for lite. Da er det vanskelig å tenke seg at man får ned så alt for mye av de 55 prosent nevnt ovenfor. Mange bygninger kommer da til å forbli i dårligere tilstander. Da virker det ikke så kostbart med 400 millioner kroner årlig for å vedlikeholde en godt satt i stand bygningsmasse etter at alt er restaurert tilstrekkelig, men en veldig stor sum på 3,2 milliarder må altså til før dette kan skje.

De kritiske bygningsdelene er, som nevnt, bygningsdeler som bærer last og deler som tak og yttervegger. Disse beskytter det indre fra klimaet. Nye værtyper har blitt identifisert som en trussel mot de kulturhistoriske bygningene. Da kan man se for seg at jo lenger bygningene står i dårlig tilstand framover i tid, jo større trussel kommer også klimaet til å utgjøre både mot det ytre av bygget og det indre. Skadefaktorene forsterker hverandre.

Den materielle autentisiteten kan også forringes. Museer vil bli nødt til å gå for en del løsninger og prioriteringer der moderne løsninger som er mindre kostbare kan bli prioritert og de forskjellige avgjørelsene kan igjen føre til utskiftninger og irreversible inngrep. Den prosessuelle autentisiteten vil kanskje stå i mest fare når det er mangel på håndverkere om nettopp kan gjennomføre denne best. Men vi ser også gjennom eksempelet Skaun

Bygdemuseum at enkelte museer har ressurser gjennom eksterne profesjonelle, riktignok også med en økonomisk kostnad. Når ufaglærte må bruke ugunstige materialer slik som impregnert tremateriale får også den manglende prosessuelle autentisiteten betydning for det som skulle være materielt autentisk. Spesielt når det er slik at tradisjonelle materialer og vedlikeholdsmetoder er mer skånsomme mot konstruksjonene. Alle tre museene som ble undersøkt i intervjuer hadde i forskjellig grad problemer med dette, men i tilfellet Skaun ser vi også at ulike syn på restaurering også ble en faktor som kunne påvirke de to forskjellige autentisitetene. Dette kunne vel ha blitt unngått hvis det var profesjonelle håndverkere i jobb på museet til vanlig?

Sett fra et museologisk perspektiv oppstår det også problemer. Den fysiske tilstanden til bygningene hører direkte sammen med deres meningsinnhold, kildeverdi og muligheter til å gi opplevelser. Stadig mer slitte bygninger kan ikke nødvendigvis inngå i slike sammenhenger og da mister de sin bruksverdi. Kanskje kan de på et tidspunkt bli uaktuelle for restaurering hvis de slites nok og i verste fall bli usikre å bevege seg inne i. Tap av museal verdi får sammenheng med tap av deres fysiske tilstand. I verste fall får man også muligvis to skadefaktorer til som forsterker hverandre. I Nordfjord Museum hadde de som sagt en prioriteringsliste som også hadde bygningenes formidlingsverdi i fokus. Det kan kanskje tenkes at kuratoren som utarbeider formidlingsopplegget får kjenne på begrensninger i sine muligheter gjennom dette?

Det er med andre ord potensielt mange kulturhistoriske bygninger som kan få en rekke negative konsekvenser for sin tilstand på grunn av mangel på økonomiske ressurser. Økonomiske hensyn har veldig mye å si. Det er her riktignok ikke så lett å gå i større detaljer for hvordan de konsekvensene utarter seg, men eksemplene ovenfor får stå som bare noen av mange mulige negative.

Vi kan også se at kompetanseressursene, altså håndverkere og lignende, utgjør en formidabel økonomisk faktor i seg selv. Av de tidligere nevnte 2,2 milliarder kroner bevilget til museene i 2022 kommer det ikke fram i kildene hva som kommer til å gå til håndverkere og kunnskapsoverføring i museenes regi.

Vedlikeholdsetterslepet relatert til årsverkene er enklere å dekke finansielt sett enn etterslepet direkte relatert til restaurering og vedlikehold. Det er behov for rundt 300 årsverk i et normalt år og museene vurderte sine behov og kom fram til at de trengte 502,9 stykker. 160 millioner kroner mer trengtes til vedlikehold enn det som ble gjort i 2019 for å unngå nytt vedlikeholdsetterslep. De største utfordringene ser ut til å ligge utenfor museenes direkte handlingsrekkevidde. Stortingsmelding 23 – Musea i samfunnet, uttrykker behov for en kraftig økning av årsverk til rådighet for museene. Andre utdanningsinstitusjoner som har kompetansen til å utdanne håndverkere som museene trenger får kjenne mest på denne jobben.

Heldigvis er 83% av de håndverkerne, som museene hadde til rådighet i 2019, faglærte og med utdanning. Men vi så også at det finnes antydninger til at håndverkerne må gjøre andre jobber i museene. Noe av behovet kan da kanskje lettes hvis man får inn folk som er kvalifisert til disse jobbene. Dette kom også til uttrykk i intervjuene, spesielt i tilfellene Stjørdal museum Værnes og Nordfjord Museum. I begge museene måtte håndverkerne også gjøre andre jobber i museet slik som vaktmesteroppgaver. Dette samsvarer med Kulturrådets rapport og da kan man nok også spekulere om hvordan det er opplevd på andre museer blant

de som jobber der. Kanskje flere intervjuer med et større utvalg av museer hadde belyst situasjonen annerledes? De tre i denne oppgaven er forholdsvis små.

Det ble nevnt at museene har under halvparten av kapasiteten de har behov for. Det tar sannsynligvis noen år å utdanne nok håndverkere. Tidsspørsmålet blir aktuelt igjen. Man kan se for seg problemene som kan oppstå over tid hvis både håndverkere og økonomiske ressurser til restaurering og vedlikehold uteblir. Det er kanskje ikke så lett å si om klimaendringene får betydning i løpet av de kommende, for eksempel, fem år. Det gir uansett et ekstra insentiv til å få kommet i gang med de tiltakene som trengs til å sikre bygningene i tide. Intervjudeltakerne nevnte ikke klimafaktorer i sine bekymringer, men det er uvisst om de har satt seg inn i denne problematikken.

Begge problemene ser ut til å måtte løses noenlunde samtidig, eller kanskje rettere sagt, løses sammen. De henger sammen såpass tett. Over halvparten av bygningene i dårlig tilstand og under halvparten av kapasiteten arbeidskraft til å løse dette kan danne et skremmende bilde i hodet. I intervjuene får man inntrykk av at mangelen på profesjonell arbeidskraft er mer tilstede jevnt gjennom. Da kan det hende at hvis arbeidskraften blir mer tilstrekkelig blir også de reinte økonomiske hensynene mindre pressende siden man først trenger de som kan løse bygningenes utfordringer. Dette tar altså utgangspunkt i synet at restaurering skal være så autentisk som mulig, ellers kan man jo ende opp med en fult "restaurert" bygningsmasse med veldig varierende grad av autenticitet.

Færre håndverkere med mindre utdanning kan føre til at flere nødløsninger må tas i forbindelse med restaurering og vedlikehold. Dette får konsekvenser for bygningenes tilstand og materielle samt prosessuelle autenticitet og deres museologiske tilstand kan i verste fall endres til at de ikke kan inngå i den formidlingssammenhengen de egentlig er ment for. Dette var man var på i Nordfjord Museum. De museumsetiske retningslinjene blir vanskeligere å oppfylle og dette kan neppe kjennes så oppmuntrende ut for de ansatte i museene som rammes hardest. Kanskje går det utover enkelte museer sine rykter også.

Det er ikke godt å vite hva slags inngrep som eventuelt må tas og ikke kan reverseres. Lengre ventetid i behandling av bygningene på grunn av håndverkermangel kan føre til større forfall over tid. Man sitter igjen med de samme problemene som kom fram i analysen av mangelen på de økonomiske ressursene. Konklusjonen er at økonomiske og kompetansemessige ressurser har veldig mye å si for tilstanden til museenes kulturhistoriske bygninger og utgjør et viktig aspekt av museumsdriften både med tanke på restaurering og vedlikehold så vel som kunnskapsproduksjon og formidling. De tilstandene som beskrives på makro-nivå oppleves også i forskjellig grad på mikro-nivå. Intervjudeltakerne var inne på temaer som forskjellig syn på restaurering, problemer innen materiell og prosessuell autenticitet på grunn av for få profesjonelle håndverkere, håndverkere som må gjøre andre jobber enn de egentlig burde, det å måtte jobbe med vedlikeholdsintervaller og etterslep, mangel på profesjonell arbeidskraft og økonomiske midler. Det er vanskelig å sammenligne i detaljer statistikken og tallene i forhold til det intervjudeltakerne opplyser om i ord, men generelt så ser spesielt kompetansemangelen til å samsvare mest etterfulgt av de reinte økonomiske ressursene.

Referanseliste

- Christensen, A.L. (2011). *Kunsten å bevare – kom kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Pax Forlag
- Fangen, K. (06.09.2022). *Kvalitativ metode*. De Nasjonale forskningsetiske komiteene. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/metoder/kvalitativ-metode/>
- Høiback, H. (2020). *Kunnskap og begeistring – en innføring i museenes historie, hensikt og virkemåte*. Cappelen Damm.
- Ipsos. (u.å.). *Om oss*. Ipsos.com <https://www.ipsos.com/nb-no/om-oss>
- Kultur- og likestillingsdepartementet. (2023). *Kultur- og likestillingsdepartementets årsregnskap for 2022*. Kultur- og likestillingsdepartementet.
- Kulturrådet. (2019). *Museenes kulturhistoriske bygningssamlinger*. Kulturrådet.
- Latham, K.F. & Simmons, J.E. (2014). *Foundations of museum studies – Evolving systems of knowledge*. Libraries Unlimited.
- Meld. St. 23 (2020-2021). *Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid*. Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-23-20202021/id2840027/?ch=1>
- Norsk ICOM, (u.å.). *Norsk ICOM*. Norskicom.no <http://norskicom.no/hjem/>
- Norsk ICOM. (2014). *Det etiske regelverket*. Norsk ICOM. <http://norskicom.no/det-etiske-regleverk/>
- Regjeringen. (2021). *Kulturhistoriske bygninger og bygningsmiljøer*. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/kulturminner-og-kulturmiljo/innsiktsartikler-kulturminner/bygningsvern-i-norge/id2343540/>
- Riksantikvaren. (2023, 23. Februar) *Fredet-vernet-verneverdig*. <https://www.riksantikvaren.no/les-om/fredet-vernet-verneverdig/>
- Ravn, H.C. (2020). *Bli det 3,2 milliarder kroner til restaurering av bygninger i museene og rekruttering av tradisjonshåndverkere – eller avhending og tapte bygninger?* Museumsforbundet. <https://museumsforbundet.no/nyheter/blir-det-32-milliarder-kroner-til-restaurering-av-bygninger-i-museene-og-rekruttering-av-tradisjonshandverkere-eller-avhending-og-tapte-bygninger/>
- Tjora, A. (Red.). (2022). *En smak av forskning – bacheloroppgaven som prosjekt, prosess og produkt*. Cappelen Damm.

Muntlige kilder

- Hauge, E., intervjuet over telefon, 3. november 2023
- Kuvås, O., intervjuet over telefon, 31. oktober 2023
- Sten, B, intervjuet i Stjørdal, 13. september 2023

